

Нада Димитријевић
Народна библиотека „Радислав Никчевић“, Јагодина
naurosevic@yahoo.com

УДК 027.54(497.11 Јагодина)“1851/2010“
027.9(497.11 Јагодина)

Од Јагодинског читалишта до народне библиотеке

Сажетак

У овом раду приказан је историјски развој јагодинске библиотеке, почев од 1851. године, када се први пут помиње као Јагодинско читалиште, па све до формирања савремене библиотеке у Јагодини, као културног, образовног, и информативног центра Поморавског округа.

Кључне речи:

Јагодинско читалиште, читаоница, Народна библиотека у Јагодини

Поред библиотека, које се у највећем броју случајева формирају захваљујући ентузијазму малог броја образованих људи посвећених културном развоју, чији су фондови били доступни ограниченом броју корисника, четрдесетих година 19. века, иницијативом стасале грађанске класе и образованих грађана оснивају се читалишта као нови облик друштвених институција. Циљ оснивања читалишта је био заједничка набавка новина и књига, читање и састајање као и образовање и културно уздизање њихових чланова.

Никада у својој историји читалишта нису имала статус државних установа, па нису могла ни да рачунају на помоћ државе, већ су била препуштена сама себи, односно издржавала су се добровољним прилозима својих чланова. На тај начин је и њихово трајање зависило од залагања малог броја људи.

Читалишта у кратком року постају културни центри за образовање, просвећивање, неговање друштвене свести, али и погодна места за окупљање омладине и неговање еманципације младе српске грађанске класе и либерално-демократске омладине. Временом, читалишта постају најпосећенија места доступна и нижим друштвеним слојевима, која превасходно служе за ширење културе и неговање народног језика и идентитета представљајући, поред школа, једине културно-образовне институције у којима су сви грађани подједнако могли да користе књиге и новине. Као таква, читалишта су доприносила демократизацији читања.¹

Појава штампе и осталих информативних облика за пренос научног и књижевног стваралаштва доприниоши ширењу читалишта, тако да она постају најзначајнија места за њихову популаризацију.

У обновљеној Србији, прво читалиште основано је у Београду 1846. године, и својом културно-образовном

Разгледница главне улице у Јагодини (трећа деценија XX века) са данашњом зградом библиотеке

делатношћу било је укључено у прогресивна цивилизацијска кретања свог времена. Оснивањем Србског читалишта у Београду, и у другим местима широм Србије јавља се жеља за отварањем оваквих институција. У Србији је током 19. века основано 79 читалишта, која су својом активношћу дала велики допринос српском библиотекарству.²

¹ Жељко Вучковић, *Јавне библиотеке и јавно знање* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, Футура публикације, 2003), 83-84.

² Десанка Стаматовић и др., *Историја српске културе, Библиотекарство* (Горњи Милановац: Дечје новине; Београд: Удружење издавача и књижара Југославије, 1996), 286-288.

Иако је значај читалишта био велики, како се ближио крај 19. века, било је потпуно јасно да ће ове друштвене институције морати да се прилагоде новом времену, као и новим друштвено-економским и социјалним приликама, вишем нивоу писмености и лакшој доступности новина и књига. Било је потребно установити јавне народне библиотеке, које ће успети да задовоље потребе свих слојева становништва. Међутим, прошло је још много времена док читалишта нису обавила своју културно-образовну мисију и утрла пут јавним народним библиотекама.³

Први податак о постојању Читалишта у Јагодини налази се у Извештају Друштва српске словесности из 1851. године, у којем се оно помиње као корисник *Гласника Друштва српске словесности*.⁴ О даљем постојању и раду Јагодинског читалишта нема података, све до 1857. године, када *Србски дневник* бр. 10, доноси вест да се у Јагодини одржавају балови у корист Читалишта и да се оно даље развија захваљујући члановима и грађанима. Читалиште је и даље корисник *Гласника Друштва српске словесности*, што се закључује на основу дописа потпредседника Читалишта Косте Михајловића, који захваљује Друштву за примљене књиге.⁵ Годину дана ка-

велика, што је указивало да је постојала нада за опстанак Читалишта.⁷ Без обзира на превелику жељу да Читалиште опстане и оптимистичке прогнозе дописника из Јагодине, оно се није дуго одржало, с обзиром да се не појављује у попису 1860. године.

Министар просвете и црквених дела, децембра 1868. године, издаје „распис свим окружним начелствима у коме наређује да се читаонице заводе и то првенствено у школама и да се књиге чувају по специјалним ормарима. Књиге би првенствено требало да шире хришћански морал у народу и родољубље, као практично знање о животу“.⁸

У свом првом броју из 1869. године, лист *Србија* наводи да је Јагодинско читалиште обновљено, о чему сведочи и извештај Окружног начелника из 1869. године, у којем одбор Јагодинске општине потврђује да је „отварање Читалишта у грађанству доброг одзива нашло“.⁹ Дописник из Јагодине за лист *Србија* у броју 31, од 31. марта 1869. године, пише да Читаоница има преко 80 својих чланова и да то служи на част Јагодинцима. У периоду 1870/71. године у Јагодини живи и ради познати писац и сликар Ђура Јакшић, који је у то време, осим што је радио у школи, писао политичке сатире, због којих је често долазио у сукоб са властима.

Лист *Србија* бр. 10 из 1870. године извештава да је већином гласова својих чланова, шаљиви, револуционарни лист *Ружа* избачен из фонда Јагодинске читаонице.¹⁰

Емило Цветић у својој књизи *Споменици Јагодине* наводи да, осим Ђуре Јакшића, у то време у Јагодини живи и ради велики број интелектуалаца, удружених не само у Читаоницу, већ и у Певачко друштво и дилетантско позориште. Због напредњач-

ких идеја Светозара Марковића и слободоумности Ђуре Јакшића, укинута је општинска помоћ Читаоници и забрањен рад певачком друштву у Јагодини.¹¹ Осим што је укинута финансијска помоћ Читаоници почетком 1874. године, убрзо јој је одузета и просторија у којој је била смештена. Соба у којој је била Читаоница уступљена је трећем разреду Јагодинске реалке. У извештају министру просвете и црквених дела, маја 1875, наводи се да је Читаоница престала да ради јануара 1874. године. Читаоница није имала ни прихода ни расхода. Извештај

Најстарија сачувана фотографија Јагодине (главна улица, 1878)

сније, 1858. године, *Србске новине* које издаје и уређује Милош Поповић, наводе могућност укидања Јагодинског читалишта, „зато што њени чланови не само да не плаћају чланарину, него ни једанпут нису ушли у Читалиште. Претплата на новине није послата и више никаквих неће бити у Читаоници“.⁶

Две године касније, у *Србским новинама* објављен је допис у којем се помиње Јагодинско читалиште које споро напредује. Међутим, тежња Окружног старешине и жеља Јагодинаца за усавршавањем и знањем била је

³ Жељко Вучковић, *Јавне библиотеке и јавно знање*, 93.

⁴ Десанка Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку*, (Београд: Народна библиотека Србије, 1984), 173.

⁵ Архив САНУ, ДСС 1851/65.

⁶ *Србске новине* бр. 1 (1858).

⁷ *Србске новине* бр. 60 (1860).

⁸ *Србске новине* бр. 162 (1868).

⁹ *Србске новине* бр. 9 (1869).

¹⁰ Јован Скерлић, *Писци и књиге*, књ. 1 (Београд: Просвета, 1956), 371-457.

¹¹ Емило Цветић, *Споменици Јагодине*, св. 2 (Ниш: Уметничка шатампарија, 1914), 24-32.

садржи и списак ствари које је Читаоница поседовала, као и податак да су 1874. године радиле још две читаонице у селима Медвеђи и Јасики.¹²

Просветни власник из 1881. године, доноси преглед рада, прихода и расхода у читаоницама од 1846. године, као и број чланова. На основу пописа, забележено је да је Јагодинска читаоница до затварања у свом фонду имала само 39 књига и 9 српских новина, за разлику од других варошких читаоница које су у своје фондове уврстиле и велики број немачких и француских новина. Јагодински округ је у то време имао 62.179 становника, Јагодина 4.429, од тога 1.365 писмених, односно 30% од укупног броја становника.

Података о раду Јагодинске читаонице нема дуги низ година, све до 1892. године, када је Потпорни одбор, који је бројао 15 чланова, основао Српску књижевну задругу, на основу чије иницијативе се обнавља рад Читаонице. Јагодинска читаоница је у том периоду добијала више листова. У листу *Србија* налази се податак да је јануара 1896. године у просторијама Читаонице одржана беседа са играчком.

У периоду који следи, нема података о Читаоници и њеној судбини, све до 1911. године, када је у „Правилима Грађанске читаонице“ објављено да даљи опстанак овог Читалишта зависи искључиво од прихода и донација његових чланова.

Указом краља Петра I Карађорђевића од 14. јануара 1909. године, основане су јавне библиотеке у Неготину и Пироту. Формирана је и комисија која је одредила редослед даљег оснивања јавних библиотека и то: 1. Зајечар и Врање; 2. Лозница; 3. Лесковац, Прокупље, Алексинац, Чачак, Крушевац, Јагодина, Ужице, Ваљево, Шабац, Пожаревац, итд.¹³

Према досадашњим истраживањима, података о постојању Јагодинске читаонице и јавне библиотеке за време Првог светског рата нема. У архивској грађи наводи се да је 1922. године у Јагодини основано Удружење младих умних радника (УМУР), које је имало 30 чланова. Основни задатак овог удружења био је отварање народне читаонице и библиотеке. Историјски архив Србије поседује летак из 1923. године којим УМУР у Јагодини обавештава јавност о раду Читаонице и библиотеке у Јагодини. Исте године, чланови УМУР-а позивају епископа Охридског Николаја Велимировића да посети Јагодину и одржи предавање. У сали Читаонице и библиотеке 1924. године одржана је трећа редовна годишња Скупштина Удружења младих умних радника на којој је поднет извештај из којег сазнајемо да Народна библи-

отека и читаоница имају 1.000 дела домаће и светске књижевности. Народна библиотека и читаоница налазила се у сали Првостепеног суда.¹⁴

Завичајни музеј у Јагодини поседује оригинал „Записника са V седнице Управног одбора“, када је извр-

Разгледница Првостепеног суда (1912) у којем се двадесетих година 20. века налазила Народна читаоница и библиотека

шена примопредаја дужности благајника „Народне књижнице и читаонице“, на дан 29. 9. 1939. године. Народна књижница је имала чланске листове и водила је главну књигу чланова за 1938/39. годину. На скупштини УМУР-а одржаној 1938. године, за библиотекара је изабран Радислав Никчевић, правник.¹⁵

Печат Народне књижнице и читаонице у Јагодини потврђује да је она између два рата радила у оквиру УМУР-а. На основу печата можемо закључити да су до избијања рата Књижница и читаоница радиле, али не постоје подаци о њиховом раду у току рата. Тадашњи председник УМУР-а, Бошко Спасојевић за време рата је чувао књиге у својој кући. Фонд је бројао око 4.000 књига. Крајем Другог светског рата, 1944. године, у саставу Омладинског дома почиње да ради Омладинска библиотека. Фонд ове Библиотеке чиниле су углавном књиге које је за време рата чувао Бошко Спасојевић.

По завршетку Другог светског рата, 1945. године, Јагодинска библиотека основана је у оквиру Среског синдикалног већа, под називом Књижница и читаоница Среског синдикалног већа. После национализације куће породице Таушановић која се налази у центру града, у улици Кнегиње Милице 4, простор је дат на коришћење Библиотеци. У њему се и данас налази део фонда Јагодинске библиотеке.

Назив Народна библиотека први пут се помиње 1956. године. На основу пописа сазнајемо да је Јагодинска библиотека тада имала фонд од преко 12.000 књига и преко 2.000 чланова. У то време библиотека почиње са својим културним активностима. Организује књи-

¹² Гаврило Ковијанић, *Трајом читалишта у Србији* (Београд: Народна књига, Библиотека града Београда, 1986), 121.

¹³ АС МПС 42, 105/1909.

¹⁴ Архивска грађа Завичајног музеја у Јагодини – Одсека политичке историје (УМУР 1922-1944).

¹⁵ Љубица Здравковић, *Народни хероји* (Јагодина: Завичајни музеј), 92.

живне вечери, промоције књига, а у госте позива познате књижевнике и књижевне критичаре. Гости Библиотеке били су, између осталих, и Мира Алечковић, Десанка Максимовић, Петар Цацић и многи други. У овом периоду раде и сеоске књижнице и читаонице, које добијају листове: *Борбу*, *Полићкику*, *Загрују*, као и локални лист *Нови џуш*.

Скупштина општине 1961. године доноси решење о оснивању Народне библиотеке у Светозареву, која врши матичне функције на подручју општине Светозарево. Решењем Народног одбора среза Светозарево, Народној библиотеци додељена је матичност за срез Светозарево и почиње сређивање и обрада фонда у Педагошкој библиотеци у Јагодини, као и у библиотекама основних школа.¹⁶

Крајем 1973. године, Збор радних људи доноси одлуку да Библиотека носи име по народном хероју Радиславу Никчевићу, који је у међуратном периоду био библиотекар Јагодинске библиотеке и један од оснивача УМУР-а. На основу Извештаја Народне библиотеке, крајем 1978. године, књижни фонд је износио 56.200 библиографских јединица. Фонд је био сређен по УДК. Библиотека је водила азбучни и стручни каталог, редовно примала 106 наслова периодике. У току године уписано је око 5.000 чланова, односно сваки седми грађанин је био члан библиотеке.¹⁷

Министарство културе Републике Србије, 1994. године, Народној библиотеци у Јагодини доделило је да врши матичне функције за библиотеке Поморавског округа, при чему је она добила статус окружне библи-

¹⁶ Томислав Петровић, „Године успона“, *Нови џуш*, *Култура* (април 2001).

¹⁷ Томислав Петровић, „Интензиван књижевни рад“, *Нови џуш*, *Култура* (април 2001).

отеке. Ступањем на снагу новог „Закона о библиотечкој делатности“, почиње стварно функционисање Народне библиотеке у Јагодини као матичне библиотеке за свих 5 општина Поморавског округа (Ђуприја, Параћин, Свилајнац, Деспотовац и Рековац).

Данас је Народна библиотека у Јагодини модерна, јавна и културна институција, и као таква представља библиотечко-информативни центар Поморавског региона. Пратећи савремене трендове, почетком 21. века аутоматизовала је своје пословање. Од 2002. године она има свој самостални сајт на адреси www.jabooka.org.yu, а 2004. године приступила је систему узајамне каталогизације COBISS-у и на тај начин постала члан Виртуелне библиотеке Србије. На основу пројекта „Заштита старе и ретке књиге“ који финансира Министарство културе, 2007. године отпочело је скенирање и дигитализација Фонда старе и ретке књиге, као и материјала од посебног историјског значаја за Националну културну баштину. Збирка дигитализованог библиотечког материјала Народне библиотеке из Јагодине налази се на сајту Народне библиотеке Србије, као резултат сарадње дигиталне НБС и матичних библиотека на подручју Србије.

Народна библиотека у Јагодини, чврсто ослоњена на читалиште из којег је потекла, готово сто шездесет година представља окосницу културно-образовног живота овог краја. Њена мисија оставила је дубок и неизбрисив траг на обликовање друштвене свести становника града Јагодине и околине. Она је била и јесте важна карика у ланцу српског библиотекарства. Својом активношћу током дугогодишњег постојања, Јагодинска библиотека опстаје као трајно национално и културно добро и као таква, представља незаобилазни извор информација будућим нараштајима, вршећи своју мисију обједињавања образовних и духовних вредности.

From social library to public library of Jagodina

Abstract

This text describes historical development of the library in Jagodina, from 1851, when it was first mentioned as the reading room in Jagodina, until the formation of the modern library in Jagodina as educational, cultural and informational centre of district of Pomoravlje.

Key words:

Reading room, Public library in Jagodina

ЛИТЕРАТУРА

1. Вучковић, Жељко. *Јавне библиотеке и јавно знање*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, Футура публикације, 2003.
2. Вучковић, Жељко. *Ка савременој библиотеци*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1997.
3. Здравковић, Љубица. *Народни хероји*. Јагодина: Завичајни музеј, 1988.
4. *Историја српске културе*. Горњи Милановац: Дечје новине, 1996.
5. Ковијанић, Гаврило. *Трајом српских читалишта*. Београд: Библиотека града Београда, 1986.
6. Петровић, Томислав. „Године успона“. *Нови џуш*, *Култура* (април 2001).
7. Петровић, Томислав. „Интензиван књижевни рад“. *Нови џуш*, *Култура* (април 2001).
8. Стаматовић, Десанка. *Читалишта у Србији у 19. веку*. Београд: Народна библиотека Србије, 1984.
9. Стокић, Гордана. *Ка филозофији библиотекарства*. Панчево: Мали Немо, 2002.
10. Скерлић, Јован. *Писци и књије*. Књ. 1. Београд: Просвета, 1956.
11. Цветић, Емило. *Споменици Јагодине*. Ниш: Уметничка штампарија, 1914.